

TÖRÖK ANDRÁS: BUDAPEST

A CRITICAL GUIDE / EIN KRITISCHER REISEFÜHRER¹ /
UNA GUIDA DIVERSA

KOVÁCS JÁNOS MÁTYÁS

Hogyan ünnepeljük/gyászoljuk kedves barátunk és szerkesztőtársunk, Török András mennybemenetelét/pokoljárását? Olvasóink előtt talán nem titok, hogy Budapest „gondolkodó dandyje” (miként nevezni szerette magát)² néhány hete egyetlen fodorintásra igent mondott,³ s a rossznyelvek szerint pót-kávénak állt: Fekete államtitkárhelyettes úr⁴ zamatát hivatott feledtetni velünk.^{5,6}

Tegyük zárójelbe a nevét a címlapon, jelezve, hogy visszavárjuk, ha ne adj'isten kipottyanna a kormánykoalíció egy szélesebb repedésén.⁷ De akkor mit kezdünk majd kedves barátunkkal és főmunkatársunkkal, Lengyel Lászlóval, tűnődünk, aki időnként hajlamos néhány percre az udvar tanácsnokai közé szegődni?⁸ Úgy érezzük, hogy egy függetlenségre áhító lapnál (mely kormánypénzekből is él) furcsa lenne, ha „kormányhoz közel álló forrásoknak” befolyása lehetne irányunkra és irályunkra. A legjobb lesz, ha kedves barátunk átmenetileg az alapító szerkesztők sorában pihen, Herner János kiváló társaságában.

Szerkesztőtársunkra visszatérve, ki a titoktartás képességét mindjárt felsőfokon, az államtitoktartást gyakorolva kezdi elsajátítani (a *nemetmondási tanfolyamra* kérjük csak ezután beiskolázni), megfordult a fejünk-

.....
Angolul: Zephyr Press,
Boston–Park Publishing,
Budapest, 1992; németül és
olaszul: Officina Nova,
Budapest, 1992, illetve 1991.
.....

1. Magam a német kiadást használtam (Ein kritischer Reiseführer. Bp., 1991. Park Verlag), s az idézeteket a saját – bizonyára gyarló – visszafordításomban közlöm. BE

2. Vigyázzunk, nehogy mikrofilológiai csapdába essünk. A thinking dandy kifejezést az angol kiadás fülszövege idézőjelbe teszi. Il-lik-e hát eleve azt feltételezni, hogy ezt a szerző írja magáról? Vagy a recenzens nem csak olvasott, hanem hallott is valamit? BA

3. „Tárgyalásaimon az az egybehangzó vélemény fogalmazódott meg, hogy legjobb lenne, ha a miniszter úrnak magamat ajánlanám” (Török András, Magyar Hírlap, 1994. szept. 6.). HI

4. „Ami Fekete Györgyöt illeti, ma már meg tudom érteni, hogy elvállalta ezt a munkát (uő, Magyar Hírlap, 1994. szept. 6.). HI

5. „inkább kötelességgel, mint hatalommal jár” (uő, Magyar Hírlap, 1994. szept. 6.). HI

6. Nem lesz nehéz. Egyrészt mert mindnyájan nagyon akarjuk feledni, másrészt a 2000 arculattervezőjének könyvéből az derül ki, hogy mintegy ösztönösen már előre készült ő a feladatra. A hivatali létszám és az ügyintézés (esetenként oly fontos!) összefüggéseit már 1991-ben látta: „A nagy postahivatalokban mindig hosszú sorbanállásra lehet számítani. Azt hihetné valaki (az ember), hogy ilyen helyeken több alkalmazottat foglalkoztatnak – s ez igaz is. Ám a kuncsaft is több.” (14.) BE

7. „felelősségem teljes tudatában kijelenthetem, hogy mintaszerű demokratizmussal működő szervezetről van szó” (Török András, Magyar Hírlap, 1994. szept. 6.). HI

8. Megállj! Veszelyes okfejtés! „Egy tanácsadó testület azért segíti munkámat. Tagjai között tudhatom például... Margócsy Istvánt” (Török András, Magyar Hírlap, 1994. szept. 6.). HI

9. Hadd hívjam föl a figyelmet egy rejtett párhuzamra. A Szabadság hídról szólva a szerző ironikusan utal arra, hogy a megnyitáskor milyen lelkesen dicsérték a dús ornamentikájú hidat – keresetlen egyszerűségéért. Jómagam azt sejtem: mindenképpen itt csörgedezik (búvópatakként) a *Simplicissimus* név eredete, és semmiképp sem a pórias Grimmshausennál. BA

10. Csak az nem botlik, ki nem fordul elő nyilvánosan. Fővárosunk szerelmese a Magyar Naplóban (1994. júl. 8.) leeszpresszózta a Mosoly műintézetet, mely tudvalevőleg söröző és étterem. Ha ez a pontatlan-ság egyszer leszivárog az útikönyvből... BA

11. „Úgy látom magamat, mint »homo aestheticus«, ideális műélvezőt.” (TA, Magyar Napló, 1994. júl. 8.) BA

12. A Sheaffer tolltoll-tulajdonosok baráti köre nevében (a körnek az útikönyvszerző és a glosszista is tagja) e rágalmat visszautasítom. BA

13. A recenziens telibe talált: az üzemszerűség vezéreszméje szerzőnknek – van-e rá ekesebb bizonyíték, mint az előttünk heverő útikönyv? Tanúim rá az égs a 2000 minden szerkesztői, hogy a folyóiratnál is folyvást az üzemszerűség vörös fonálára kívánta felfűzni a munkát. Az, hogy sirgető lapzárta évadján autójába invitálta évtized óta nem látott osztálytársnőjét, udvariasan hazafuvarozta, azután két teljes órán át tárgyalta meg vele, hogy nem kellett volna-e mégis legalább egyetlen csókot váltaniuk érettségi előtt (s az egészet e sorok írójával, mint elefántul végigasszisztáltatta) – úgy vélem, ez az akció is aláhúzza, milyen konokul, már-már megszállottan csüggy egykori kollégánk mindenkori irányítóján, az üzemszerűsége. BA

ben, hogy *Simplicissimus*⁹ rovata helyén havonta „Török-barométert” közlünk, mely tartalmazná szerény észrevételeinket az államtitkár-helyettes úr nyilvános előfordulásairól.¹⁰ „Nem tévesztünk szem előtt!” – üzentük volna ezzel ádázul és bázisdemokratikusan rajta keresztül minden tékozlónak, ha ádázok és bázisdemokratikusak lennénk.

A méltó büntetésen töprengve jutottunk arra az elhatározásra, hogy saját műfajunk, a *Margináliák* segítségével búcsúzzunk ideiglenesen a *one and only* Török Andrástól.

(A Critical Guide.) Fél évtizedes adósságot törleszt a recenziens, amikor kezébe veszi András Török már-már kritikus útikönyvét hazánk fővárosáról. Hiába irigyelte nyaranta-telente a Pest-Budán bóklászó turistákat, hogy mindazt a fontosat láthatják e vidéken, amit csak – kedves türelemmel – rájuk kényszerít a szerző (*nolens volens* ellátogathatnak például a Batthyány téri nyilvános illemhelyre),¹¹ nem vitte rá a lélek, hogy tudományos alapossággal elmélyedjen Lengyel Péter kitűnő barátjának bédekkerében.

Talán az tartotta némiképp vissza, hogy e turisták körül mindig látott sürgölődni egy nyurga, Sztálinbajszos, még a koránál is fiatalabb embert (télen kék malaclopó köpönyegben, nyáron csiri esetleg csaré zakóban), aki arról faggatta a megszeppent utazókat újjörög nyelven, vajon nem találják-e úgy, hogy a könyv hátlapján közölt portré kissé emlékeztet őreá.

Ámbátor miért is érdekelné a szemleíró a szerző intim utcai viselkedése (kissé kacszva jár), ha oly szerényen búvik meg az alkotó az általa rótt sorok között. Apropos sorok. Tudvalevő, hogy Nádasdy Ádám kitűnő barátja legszívesebben egyik legszebb jobb kezével kalligrafálta volna az egész könyvet az elsőől az utolsó betűig (merített papíron, arany Mont Blanc tollal,¹² 1937-es évjárat), sőt minden érdeklődő számára egyenként lemásolta volna (személyes átnyújtás, kisfiús mosoly, virágcsokor a hát mögött). Ám ebben lágy erőszakkal meggátolta Éva asszony, akinek, úgy látszik, ösztönösen eltérő véleménye van az üzemszerű¹³ könyvterjesztésről.

Pohárnok Mihály kitűnő barátja így szinte teljes-séggel kiszorult saját útikönyve aurájából.¹⁴ Alig sikerült elérnie, hogy a Múcsarnok már az átépítés alatt állandó kiállítást rendezzen az útikönyvből kiszorult válogatott igazolványképeiből.

A mű a maga csupasz személytelenségében tehát egyenesen felkínálja magát a száraz tudományos elemzés számára. Erre teszünk most szerény kísérletet (természetesen a szerző angol anyanyelvén megjelent szövegváltozat felhasználásával).

(Savanyúleves.) Darvas Ferenc kitűnő barátja száraz távolságtartással indít: „*We would not have got too far without you, my friends said. And that was more than a simple compliment. The spirit of the city had revealed itself to them, a spirit which can get close to you only with the help of a native.*” Hű nativistaként (ne feledjük: a szerző Mórícz Zsigmondból írta máig sajnos kiadatlan érettségi dolgozatát) az előszóban Kosztolányi tíz leg-szebb magyar szavára tanítja a mit sem sejtő angol-szász olvasót. Ez az önmagát háttérbe szorító pedagógiai hajlam készteti arra is, hogy e rövid stílustanfo-lyam után már az első oldalon tájékoztasson a huszon-két kerületi rendőrkapitányság címéről és telefonszá-máról, ezzel is népszerűsítve belügyeinket a külföldiek előtt (sok a zsaru, de gyönyör hallgatni őket). Profes-sor Török egy pillanatra sem feledkezik meg nyelvi rokonszenveiről, ezt bizonyítják gyakori hungarista kitérői is: „ask for the hitelkártya-csoport”; „Én vol-tam a hibás. Aláírom a betétlapját.”; „Savanyúleves-rondella”.¹⁵

Az elegánsan hömpölygő szöveg már a 14. oldalon szilaj hullámokat vet. Flóra apukája postailag tanítja címezni a turistákat: Kovács János, Budapest, King Kong utca 6. A recensens ugyan jobban kedvelné a Jessica Lange, Budapest, Kovács János utca 106. cím-zést, ám készséggel fejet hajt a szerző játékos szelleme előtt. Mindazonáltal el kell marasztalnunk Lili apuká-ját, hogy ihlető műzsái sorában a 36. oldalon csak az Algopyrint, a Quarelint és a Demalgont említi, az ol-vasónak így fáradságos munkával kell később összebo-garásznia az alábbi, közérdeklődésre feltétlen számot tartó adatokat, miszerint a szerző

14. Azért legalább mint emlékkép ott hagyta magát nekünk. A Művész cukrászdáról árulja el, hogy volt idő, mikor reggelente belejárt. „Utánam érkezett kiérdemesült kabarécilla-gok egy csapata, majd fél 9 felé jött a friss sü-temény, körte a zész francia brioche.” (111.) Tessék figyelni a drámai ívű sorrendiséget: Török – vén dívák – brioche! BE

Tudtam, hogy az egyetlen árva jegyzetem is fejre áll, ha itt hagy minket a Török! SZÁ

15. Mennyire hiányzik e könyvből egy merő-ben szubjektív olvasási javaslat és néhány gy-a-korlat angolok számára a magyar helyesírást és kiejtést illetően! Hisz így, a könyv kínálata alapján, csak nagyon kevés mondatot fog ki-mondani a derék angol (pl. „Kheh-rekh edj vil-lah-mawsh-yed-yet”, 19.), s ha rögtön meg is érti, mikor az ellenőr majd így szól hozzá: „Keh-rem ah yedj-e-ket el-len-our-zesh-re” (20.), vajon miért s hogyan fogja elhinni, hogy a kiolvashatatlan és kiejthetetlen szavak-ból álló (pl. gyöngy, szűz, csók) magyar nyelv mégsem csúnya? Én ezt persze minden fenntartás nélkül elhiszem a szerzőnek, bár hangátírási következetlenségeit nem helyeslem (ld. az idéztem példákat), s igazán kíváncsi lennék pl. a Lágymányosi híd vagy a nagy-fröccs angol ekvivalensére... MI

16. Rántsuk le a leplet egészen: szerzőnk az első a világon, aki képes összeegyeztetni a vegetarianizmust a tokaszalonnával, s a nagybőjtöt a lankadatlan zabálással. BA

17. A zarándoklatok az 1963. évben hivatalos jeleget öltöttek. A Török-életrajzíróknak tudniuk kell, hogy a Mester ekkor lépett be a Városnéző Szakkörbe (részvételi díj: havi 20,- Ft). S bár az útikönyvben a főváros budai oldala tagadhatatlanul alul van reprezentálva, nem véletlen, hogy a jelentéktelen Gellért-hegy mégis szerepel a kötetben (angol kiadás, 90-92.), hiszen egy lucskos novemberi napon a szakkör fölbotorkált a Gellért-szoborhoz. Szép és finom utalás a szerző gyermekkorára. (Az 1962-es évszám mellett kardoskodók mind rosszindulatú szennzációjaházak.) BA

18. Nyugati autók? Az 1. kiadás, kellemes pimaszsággal, ezt írta a Fehér Háznál: „The row of black Mercedes' indicate that important decisions are taken in the building” (62.). „No more lines of black Mercedes any more” (75.) – jelzi a rendszerváltást a 2. kiadás. Sétáljunk el ma a Szalay utcai minisztérium előtt! Fehér Passat... Mégiscsak más. HI

19. Szép bizonyíték a történeti szemlélet folyamatoságára az a néhány meleg szó, mellyel a szerző, helyesen, az augusztus 20-i tüzijáték szépségeit ecseteli (195.). MI

20. A kortörténeti körülményeket maga a szerző tárja büszkén elé: „Mint a hatvanas évek végén felnőtt nemzedék tagja, az volt az érzésem, hogy egy kicsit minden állandóan javul.” Már-már elandalnánk, ám jön a kijózanító tényálladék: „Kivéve talán a gasztronómiát.” (160.) Bizony, hol vannak manapság a gyermekekévek puha papíjai, az ifjúság véres hátsói!

De szerzőnk máskor sem fogja be: „Házánknak szeretik a jazzt. Sok kitűnő muzsikuskunk van, de a probléma is sok.” (182.) E két területen kívül azonban minden rendben van (talán ha akadémikusaink helyében nem ahudnék most egészen nyugodtan, mert mintha szerzőnknek piszkálná a csőrét, hogy taxi-számláikat is az Akadémia fizeti. (86.))

Az egész könyvet – mit a könyvet! az egész Tutaj utcát! az egész Perczel Mór utcát! az egész várost! – a „Nem elég! Még nem elég!” jó szándékú elégedetlensége hatja át, aminek aforisztikus tömörségű megfogalmazása a 13. oldalon található kis parabola: „Noha egyre több pénzváltóhelyünk van, még mindig nem elég.” BE

21. Miért csak flaszter? De hisz ott a sok természeti-időjárás megfigyelés! Ott a sok népi mondás, Sándor-József-Benedekkel, Medárdal, Mátyás király kutyavásáraival! (Bár én még azt is szeretném, ha nagyobb nemzetközi elismerést aratna a további kiadások révén az olyan aranyigazság is, mint pl. ha Dorottya szorítja, Juliánna tágitja; Lőrinc belepisilt a dinnyébe stb. stb.) MI

22. Egy másik gyöngyszem: „A buszjegy kék és egyre drágább.” (21.), nyilván ad notam „A villamos sárga és az ellenkező irányba megy.” BE

23. A természet-társadalom örök versenyfutásának szép képe: a fák, sajnos, nem nőnek a tizedik emeletig!, s egyébként, ha nőnek is, csak lassan, ám a második látogatást alig várván! (136.) MI

24. Nemcsak filozófia, történelem is! Hisz a könyvben benne vannak a vegyesházi királyok is, sőt a szerző még azt is tudja, ha nem is mondja meg, honnan, mikor kezdődött, egészen pontosan, az újabbsági stagnálás (140), s mikor találták fel megelőző vezetőink a langyos víz helyett a meleget (4.)! MI

1. imádja a konyakos meggyet (42.)

2. és a főtt lecsókolbászt serclivel (94.)¹⁶

3. és a brióst tejeskávéval (107.)

4. nem kevésbé a gőzfürdőt (79.), Lindát, a filmbéli rendőrnőt (hm, megint az erőszak szerv) (81.) és a vak lottóárust a Jégbüfé előtt (88.).

Egyszóval nemes, tartózkodó hangnem. Azért, mert siet közölni, hogy gyerekkorában nem csúszdázhatott a játszótéren, sőt – horribile dictu – be kellett kötnie a hintát, amikor ráült (75.)? Vagy hogy kisfiúként a Gellért Szállóhoz kényszerült zarándokolni,¹⁷ ha nyugati autókat¹⁸ akart mustrálni (92.)? Vagy hogy még mindig emlékszik a nagydarab vörös hajú nőre a gyermekkönyvtárból (128.) és sajnálja, hogy eltörölték az április 4-i díszszemlét (117.)?¹⁹ A kákán is csomót keres az, aki e megállapításokat nem pazar kortörténeti összefüggésükben értékeli.²⁰

(A flaszter filozófusa.)²¹ Ó, azok az egymondatos remeklések, melyekkel Barabás András kitűnő barátja kongeniálisan tömöríti, miről honi publicistáink kötettség terjengenek! A szemlélő kedvence a 73. oldalon az a három találó szó („Italian style politicking”), mellyel örök érvényűen jellemzi a magyar parlamentarizmus legújabb korszakát.²² Ki merne versenyezni a 100. oldal bölcs dialektikájával („too much antiquarianism is as bad as none”)? És a prakker versus porszívó probléma szociológiájának kétmondatos szintézise (120.), melyben felsejlik a modern technika közösgromboló hatásának²³ sötét, de mélyen igaz víziója? Nem, történetfilozófiai szempontból²⁴ mégiscsak a 122. oldalon jut el Vidos Tibor kitűnő barátja a csúcsra. „As everywhere in the world, prostitution is inter-

woven with crime"²⁵ – találja fel a szerző a szellemi csemeget továbbgondolás végett.²⁶

S ezzel végképp kilátástalan helyzetbe hozza az éretlen olvasót, aki e könyvet holmi praktikus tudnivalókat beszerzendő veszi kézbe. Pedig abból is akad bőven. Megtudjuk például, hogy Török András két boldog évet töltött a Népszínház utca 16.-ban (134.), ott, ahol Laci úr volt a házmester; hogy a Flórián kápolnában szerzőnk igencsak elszomorodott egy takarítónő láttán (79.); és hogy van egy esztéta ismerőse, aki lehet, hogy egykoron politikai feliratokat mázolt a Bazilikára (68.). Balladai homály Arany János-i magaslatoiban!²⁷

Utcák, terek, szobrok, éttermek? A rideg lelkű jötmént olvasó némi erőfeszítés árán ilyeneket is talál²⁸ az apró betűs jegyzetek²⁹ között. Magára vessen, ha ily kifacsart az ízlése. Mi, a város bennszülött barátai ezzel szemben annak örülünk, hogy érző szívű, figyelmes és minden szépre fogékony fiatalembert ismerünk meg a gazadagon illusztrált oldalakon, elsőrangú minőség- és arányérzékkel. Szeresd őt Budapest! Írj róla könyvet egyszer!³⁰

25. Ezzel szemben „A 2000 akolmelege: a megfelelő mértékű valahová tartozás. A függetlenség és szolidaritás talán örökre [sic!] összecsomózott kötelekrendszerre. Néha irigylem magamat érte.” (TA, Magyar Napló, 1994. júl. 8.) Itt már nem lesz több rút irigység. De van-e precíz mérőőnya a „valahová tartozás”-nak? S meddig tart az „örökre”? **BA**

26. Arra is van példa – szerencsére ritkán! –, hogy a csalódást kell kihallanunk a sorokból, a csalódást a meg nem értés mián: hazánkat 1989 óta „Harmadik Köztársaságnak kéne hívni – az elsőt 1918-ban, a másodikat 1946-ban kiáltották ki – de eszébe se jut senkinek így hívni.” (206.) **BE**

27. A szerző titkos, csak beavatottak azámára követhető számmisztikus vonzalma mutatkozik meg a tizenkettes szám iránt: mennyi mindenből talált épp egy tucatot (hónap, cigányzene és étterem, impresszió, stb.)! **MI**

28. Én pl. nem tudtam, sőt nem is reméltem, hogy Kőbánya ugyanolyan magas van, mint a Várhegy; s az sem jutott még eszembe, hogy szeretett fővárosom olyan, mint egy amfiteátrum, vagy hogy a trolirámszedő helyreigazítása közvetlen kapcsolatba hozható az utca-színház avantgard műfajával. De ilyenekből tanul, holtig, a jó pap is! **MI**

29. És nem csak ott! Nem csak ott! A főszövegben is! Íme: „A magyar lóversenypályának különleges atmoszférája van – egész más, mint egy futballpálynak.” Ebből az egy puszta mondatból képet alkothatunk magunknak a szerző valóságismeretéről, főleg ha tudjuk – már fecsegem is kifele –, hogy a szerzőt már könyve megjelenése után, életében először és utoljára én vittem ki a lóversenyre, de arra, hogy egy futballmeccsre is kijöjjön, arra még egyre izmosodó barátságunk se tudta soha rábírni. Ám téved, aki rosszra gondol! Az idézet ugyanis nem a maga magánvalóságában számít, hisz csupán felvezetés akar lenni – egy magyarságteljesítményhez! „A lovak szeretete a hagyományos magyar természethez tartozik.” (198) Nem árt ezt megjegyezni mindenkinek! Ki a lovat nem szereti, hagyományos magyar természetű ember nem lehet! **BE**

30. „Most én is hajlok arra, hogy a logika az én személyemet kívánja” (Török András, Magyar Hírlap, 1994. szept. 6.). **HI**